גן החיות למען שמירת טבע בעולם וב'שראל

גן חיות התנ"כי בירושלים נוטל חלק במאמץ עולמי בו שותפים גני חיות בעולם כולו, יחד עם רשויות וארגוני טבע לנסות ולשמר מינים של בעלי חיים בסכנת הכחדה. לנו, כמו גם לגני חיות ברחבי העולם כולו תפקיד מכריע בשימור מינים, על ידי קיום תכניות רבייה ושימור כגיבוי לאוכלוסיה המתמעטת בטבע, קיום של תכניות השבה לטבע, מחקר, לימוד והעלאת המודעות של הקהל הרחב לצורך בשימור מינים אלו. פעולתו של גן החיות התנ"כי נעשית גם הרבה מעבר לגבולותיו הגיאוגרפיים של גן החיות עצמו בפעילות שנעשית בבתי בגידול הטבעיים, במתן סיוע, משאבים ותמיכה בתכניות שמירת טבע בעולם כולו. ריכזנו עבורכם את רשימת בעלי החיים והתכניות המרכזיות בו אנו שותפים במאמץ העולמי והלאומי לשימור בעלי החיים.

נשר

בעוד שמצבם בעולם יציב, הרי שבארץ נמצאים הנשרים בסכנת הכחדה. גוזלי הנשרים שבוקעים בצפרית הדורסים בגן החיות מושבים לטבע לאחר שהות בכלוב האקלום בכרמל. חלקם הגדול של המושבים מתרכז בשמורת גמלא. גן החיות מפעיל גם את המרכז הארצי להדגרת ביצי עופות דורסים. במרכז מדגרים ביצי דורסים המגיעים מכל האוספים הזואולוגיים בארץ ואף מהטבע כדי להבטיח התפתחות תקינה ובטוחה של הגוזלים, שכולם מיועדים להשבה לטבע.

יתמור פרסי

ביזמת גן החיות התנ"כי ובשיתוף רשות הטבע והגנים הוקם אתר השבה לטבע בהרי ירושלים והוא שותף גם למיזם ההשבה שמובילה רשות הטבע והגנים בנחל כזיב בצפון הארץ. ראשוני היחמורים הועברו לשמורת נחל שורק כבר ב-2005. היחמורים מגיעים לאתר השחרור מגן החיות ומחי-בר כרמל. גרעין הרבייה של גן החיות נחשב לגדול מבין גני החיות בעולם.

פנדה אדומה. צילום: עדי פיליפסבורן

יבשה מדברי ("נגב")

מין זה חי רק בדרום ישראל ומצוי בסכנת הכחדה חמורה. בגן החיות מצוי גרעין הרבייה היחיד בעולם והשנה הועברו פרטים מכאן לגן החיות ברומא, להקמת גרעין נוסף. גן החיות מקיים מחקר במשך מספר שנים על מנת לאפיין את הצבים, לבדוק את מצבם בבתי הגידול השונים בטבע בישראל ולתכנן מיזם להשבה לטבע. המחקר נעשה בממון קרן המחקרים של גן החיות על שם פרופ' אהרון שולוב.

ראם לבן

בגן החיות גרעין רבייה, המשמש גיבוי נוסף לגרעין הרבייה המרכזי בחי-בר ביזבתה. פרטים מהקבוצה בגן החיות התנ"כי מועברים לרשות הטבע והגנים לטובת השבה לטבע בדרום הארץ.

פנדה אדומה

בגן החיות זכר אחד ונמשכים החיפושים אחר נקבה כדי ליצור זוג מתרבה. גני חיות בעולם ובמיוחד גני חיות בהודו מקיימים פרויקט השבה לטבע בהרי ההימלאיה, תכנית המבוססת על גרעיני רבייה בגני חיות.

אס"ינ'

גרעין הרבייה בגן החיות התנ"כי, סייע בעיקר בתחום המחקר ופיתוח נושא ההפריה המלאכותית. גן החיות היה שותף לפריצת דרך בינלאומית בכל הקשור בריבוי הפילים ו"גב". הפילון הצעיר בן השנתיים הינו התוצר - אחד מהפילים הראשונים בעולם שנולד לאחר תהליך הזרעה מלאכותית. הפיל הירושלמי "צ'פאטי" הועבר לפני כמה שנים למרכז שימור הפיל האסייני בשמורת לאמפלאנג בצפון תאילנד.

אריה

אס"ינ'

האריה האסייני נכחד מישראל כבר במאה ה-12, אך כיום רק כ-300 (!) פרטים נותרו בטבע בשמורת יער גיר בהודו, מה שהופך מין זה לאחד מהנדירים שבאוסף הזואולוגי שלנו. גני החיות בעולם כולו מקיימים תכנית לשימור וריבוי הזן הנכחד.

אריה ולביאה אסיינים. צילום: עדי פיליפסבורן

טיגריס סומאטרי

הטורף הצירוי והמרשים הזה נמצא בסכנת הכחדה חמורה. אשתקד הצטרף גן החיות התנ"כי לתכנית העולמית לשימור וריבוי הטיגריסים הסומאטרים דבר שישמש כ"תעודת ביטוח", למספר היורד של הטיגריסים בטבע.

סמרין רעמתי זהוב

זהו אחד מתכניות הדגל של גני החיות בעולם כולו, המנוהל על ידי ארגון גני החיות העולמי (WAZA) ועוסק גם בקיום עתודה לאוכלוסייה בטבע שמצבה עדיין פגיע מאוד, בגרעיני רבייה וגם בהשבה לטבע בברזיל. בזכות גני החיות בעולם מתאוששת אוכלוסיית הסמרינים הזהובים ביערות הגשם בברזיל. בגן החיות התנ"כי גרעין רבייה שכבר זכה לצאצא ראשון.

ראם סהרה

מין זה של ראם, נכחד למעשה מהטבע וקיים כיום רק בגני חיות. במאמץ העולמי להשבה לטבע של הראמים בסנגל שבסהרה המערבית, שותף גם גן החיות התנ"ך.

נמר פרסי

מאות בודדים של נמרים נותרו בטבע. גרעין רבייה ובו זכר ושתי נקבות מתקיים בתצוגת הנמרים הפרסיים החדשה שבגן החיות.

ברדלס

תחום תפוצתו של הברדלס הצטמצם בדורות האחרונים, ונעלם לחלוטין מאסיה. בגן החיות מתקיים מחקר הורמונלי לבדיקת אפשרויות ריבוי בקרב הברדלסים.

סמרין לבן - קודקוד. צילום: רותי שולר

סמרין לבן קודקוד

מקורם של הקופים הזעירים ביערות הגשם בקולומביה. בגן החיות גרעין רבייה מוצלח שהעמיד כבר גורים רבים כחלק מהמאמץ העולמי לשמרם.

תתול התולות (ראו מסגרת)

פינגווין שחור רגל (דרום אפריקני)

בגן החיות גרעין רבייה כחלק מתכנית לגיבוי אוכלוסיית הפינגווינים בטבע. המידע שהצטבר בגן החיות אפשר את שיותפות אנשי צוות גן החיות במבצע הצלה של פינגווינים בדרום אפריקה, שנפגעו כתוצאה מזיהום בית גידול הימי שלהם כתוצאה משפיכת נפט גולמי.

שם עברי	שם מדעי	מספר פרטים בטבע	מצב בעולם	מצב בארץ	מה עשינו?			
					השבה לטבע	גרעין רבייה	מחקר	שותפות ב - EEP
נשר	*Gyps fulvus*	פחות מ - 1,000,000	○	●	✓	✓	✓	✓
יחמור פרסי	*Dama mesopotamica*	פחות מ - 1,000	●	●	✓	✓	✓	✓
צב יבשה מדברי	*Testudo werneri*	פחות מ - 3,000	●	●		✓	✓	✓
חתול חולות	*Felis margarita*	פחות מ - 50,000	●	✗	✓	✓		✓
ראם לבן	*Oryx leucoryx*	פחות מ - 1,000	●	●	✓	✓		✓
פנדה אדומה	*Ailurus fulgens*	16,000 - 20,000	●					✓
פיל אסייני	*Elephas maximus*	35,000 - 55,000	●			✓	✓	✓
אריה אסייני	*Panthera leo persica*	פחות מ - 500	●	✗				✓
טיגריס סומטרי	*Panthera tigris sumatrae*	פחות מ - 500	●			✓		✓
סמרין רעמתי-זהוב	*Leontopithecus rosalia*	1,000 - 1,500	●			✓		✓
ראם הנבל (סהרה)	*Oryx dammah*	0 (בודדים השובו לטבע)	✗		✓	✓		✓
נמר פרסי	*Panthera pardus saxicolor*	700 - 1,300	●	✗		✓		✓
סמרין לבן-קודקוד	*Saguinus oedipus*	פחות מ - 1,000	●			✓		✓
ברדלס	*Acinonyx jubatus*	פחות מ - 10,000 בוגרים	●	✗		✓	✓	✓
פינגווין דרום-אפריקני	*Spheniscus demersus*	150,000 - 200,000	●			✓		✓

מקרא לטבלה:

- ✗ נכחד
- ● סכנת הכחדה חמורה
- ● סכנת הכחדה
- ● פגיע
- ○ בסיכון נמוך

תתול התולות

גולת הכותרת בפעילות גן החיות התנ"כי במאמצי שמירת טבע בישראל הייתה השנה תכנית השבה לטבע של חתולי החולות. נקדים ונאמר שהשלב הראשון של התכנית נתקלה בקשיים. אך דווקא קשיים אלו מדגישים את האתגר של קיום תכניות מסוג זה ואת הצורך בחשיבה יצירתית והשקעת משאבים נוספים, תוך גיוס מודעות הקהל הרחב לנושאי שמירת טבע ושמירת בתי הגידול השונים.

חתול החולות הוא הקטן שבחתולי הבר. הוא בולט בראשו הגדול והזחוב, הינו פעיל לילה וכטורף, צד כרסמים, ציפורים, זוחלים וחסרי חוליות. תפוצתו בטבע, באזורים מדבריים במערב סהרה, חצי האי ערב ואזורים מדבריים במרכז אסיה, ובעבר גם באזור הערבה. מאז שנות התשעים נכחד מגוף החי בארץ, וסכנת הכחדה קיימת על מין זה בעולם כולו. הכחדתו מהארץ נגרמה כתוצאה מהרס בתי גידול, שימוש בחומרי הדברה וריבוי בקרב טורפים מתחרים. גן החיות התנ"כי נענה לאתגר שהציבה בפניו רשות הטבע והגנים לפני שנים מספר, לנסות ולקיים תכנית השבה לטבע של חתול החולות, ובגן החיות הקימו גרעין רבייה, מזוג שהגיעו מגני חיות אירופאים. זוג החתולים הוחזק מאחורי הקלעים, על מנת להתאימם לתנאי המדבר ולשמר את האינסטינקטים הטבעיים, כל זאת ללא מגע עם קהל. הזוג התרבה והדור השני יועד להשבה לטבע.

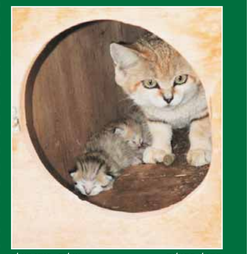

חתולי החולות. צילום: רותי שולר

קרן מלגות המחקר של גן החיות ע"ש פרופ' שולוב התגייסה גם היא להעמיד משאבים לטובת התכנית, וזוג החתולים הצעירים שנולדו בירושלים הוכן לקראת מעברו לשטח האקלום בערבה, סמוך לקיבוץ לוטן. בין היתר החתולים ניזונו ממכרסמים חיים, כדי להיות בטוחים שהם יכולים ומצליחים לצוד. גם אם עלו סימני שאלה לגבי תכנית החשבה, התקבלה החלטה להשיבם לחולות הערבה. בין יתר הסיבות שהניעו את הביצוע הייתה העובדה שחתולי החולות הינם "מין דגל" שיכול להשפיע על שימור בית הגידול של חולות הערבה, ובו מינים רבים של יונקים, מכרסמים, זוחלים ועופות. חתול החולות הוא המין שיכול להסיט את תשומת הלב הציבורית לנושא שמירת חולות הערבה.

באזור שנבחר להשבה, סמוך לקיבוץ לוטן, נבנתה מכלאת האקלום, ובה שהו חתולי החולות עד שחררום לטבע. כעשרה ימים לאחר הבאתם לאקלום, הצליחו החתולים לצאת מהמכלאה ולצוות גן החיות ואנשי רשות הטבע והגנים נותר לנסות ולעקוב אחריהם בעזרת המשדרים שהוצמדו אליהם טרם העברתם לערבה. במשך מספר שבועות נערך מעקב אחר הנקבה, ממנה נקלטו אותות חיים באזורים סביב מכלאת האקלום. לאחר שישה שבועות נמצא משדר מצפון לקיבוץ לוטן, שהיה צמוד לנקבה, ועליו סימני נשיכה, מה שהעיד שנכראה הנקבה נטרפה. את הזכר ששוחרר התקשה הצוות לאתר. ההערכה הייתה כי הזכר עבר את הגבול לירדן, משם נקלטו אותות בודדים. לקראת השנה הקרובה, מקיים גן החיות לנסות שוב במחזור שחרור נוסף והפעם עם מעקב טוב יותר וניסיון לצרף את הצד הירדני לטובת התכנית והמעקב. עצם קיום התכנית מצביע על החשיבות הרבה בשימור בית הגידול החולי בערבה, הקשיים והאתגרים בקיום תכניות מסוג זה והצורך בפעילות מתמדת לנסות ולהציל את בעלי החיים והצמחייה בחולות הערבה.